

OD ISTOG AUTORA

TAMO DALEKO
ISUSOVI MEMOARI
ISEČCI VREMENA
KO JE UBIO KATARINU
VIA ROMANA
ALEKSANDAR OD JUGOSLAVIJE
NOŽ
I GROB I ROB

VUK DRAŠKOVIĆ

OŽILJCI ŽIVOTA

■ Laguna ■

Copyright © 2022, Vuk Drašković
Copyright © ovog izdanja 2022, LAGUNA
Fotografija na korici knjige: Nebojša Babić

OŽILJCI ŽIVOTA

Sadržaj

Crveni džemper	11
Baba Raba	19
Tito i Ona	34
Ko? Kada? Gde? Kako? Zašto?	52
Sluga Filip, Žika Četnik i fratar Omer	81
Znam ja nas, jebô ti nas	97
Amerika	114
Milanova knjižara	124
„...I mirisi mrtvih svuda kruže“	132
Deveti mart	161
Vidovdanski sabor	194
Zatvorski dani	219
Kafa kod predsednika	243
Karnevali slobode	262
Zbogom, Kosovo	281
Srbija pod NATO bombama	306

Masakr na Ibarskoj magistrali	328
Teroristi kao oslobodioci	345
Vašington, Brisel, Moskva, Jerušalaim.	364
Putinizacija Srbije	386
Svi se slikamo za trajni pasoš	405

Bol je i sećanje na bol

Primičem se vratima na koja niko ne ulazi.

Sve godine iza mene pričinjavaju mi se kao tren. Dani detinjstva kao da i sada teku.

Ali kad sećanje oživi ono što sam doživeo, ljude sa kojima sam bio, mesta u kojima sam boravio, čini mi se da to ne može stati ni u tri čovečja života.

Stranice koje slede su od ožiljaka, koji bole neprolazno, i otisak tihih i dragih dana, pre nego što sam se zagledao u Zlo, a Zlo u mene.

Sećanje na sreću nije sreća, a bol je i svako sećanje na bol.

Autor

CRVENI DŽEMPER

Iskoračio sam iz kolone đaka osnovaca, kleknuo i glavu uvukao u sneg. Bolovi su bili neizdrživi. Sevalo je u slepo-očnicama. Činilo mi se da u lobanji čujem udarce čekića. Prošaputao sam: „Majko moja, pomози mi da umrem!“

Imao sam tada deset godina. I ranije bih, često, suočen sa raznim nedaćama, dečjim utvarama i strahovima, prizivao majku, ali nikada tako očajnički kao toga dana sa glavom zarivenom u sneg. Dozivao sam je, a znao sam da nje nema.

Tek kad sam pošao u prvi razred, moja baka Stana, očeva majka, neoprezno mi je otkrila tajnu. Kazala je: „Stoja se, sine, danas raduje.“ Ugrizla se za jezik, kako se to kaže. Sela je, privila me uz svoje grudi, milovala me je i, oprezno, reč po reč, izdaleka, pa sve tiše i bliže, vodila me ka saznanju da sam bio beba od svega šest meseci kada mi je majka umrla.

Danima posle toga, bežao sam od bake. Nisam želeo, nisam mogao ni da zamislim da Dara nije moja majka. Od kada pamtim, nju sam pamtio. Ona me je držala na krilu, pevušila da zaspim, hranila, štitila od očevih prekora, oblačila me, kupala, presvlačila.

Nisu mogli da mi pokažu fotografiju majke jer je nisu ni imali. Nisam – saznao sam – ni rođen u toj kući i u tom selu, nego daleko, daleko, u Banatu, u nekom selu Međa, na granici sa Rumunijom. Otac moj Vidak i stric Todor pričali su mi da je ta naša kuća, u Banatu, imala pet soba, da je bunar sa vodom bio ispred kuće, u bašti, da u toj kući nije bilo ni fenjera ni lampe petrolejke, nego je svetlo bilo u kući, palilo se i gasilo, dolazilo i nestajalo, preko jednog dugmeta u zidu. Slušao sam omamljeno i začuđeno. U našoj kući, u selu Slivlje, u hercegovačkim brdima, između Gacka i Nevesinja, postojala je samo jedna soba, a sa zalaskom sunca palile su se lampe petrolejke i fenjeri. Daleko od svakog drumca, u kotlini oko rečice Točak, moje selo ličilo je na neku hajdučku jazbinu. Zbog divlje klime, ništa pitomo nije moglo da se primi u njemu.

Zašto smo napustili našu kuću u Banatu? Ta je kuća bila švapska, njeni vlasnici su proterani u Nemačku. „Oteto prokleta!“, govorila je baka. Vratili su se u aprilu 1947, a u maju moja majka je umrla. Držala me je, kažu, u naručju dok je izdisala. I umrla je u crvenom džemperu.

Može li se tim njenim crvenim džemperom objasniti moja opčinjenost crvenom bojom? U romanu *Nož*, ni Alija Osmanović nije upamtio svoju majku Ljubicu, nema ni njene fotografije, nesrećan je što ne zna niti će ikada saznati kako mu je majka izgledala. Teši ga hodža Halil Barbarić, mudri Sikter-Efendija. Kaže mu: „Otkako dođe na svijet, dijete, bolan, sve gleda, pamti i zapisuje... Vidio si majku kad te je dojila... vidio si sve. Sve te slike zapretane su neđe duboko u tvojoj podsvijesti, i nije isključeno da, iznenada, neka od njih iskoči iz svog ležišta, otkaci se, ispliva u sjećanje...“

Pišući *Nož* 1982. nisam ni slutio da će se baš meni desiti to što je efendija govorio. U Beogradu, u samici-grobu, u

Centralnom zatvoru, u junu 1993, gotovo nepokretan od policijskih uboja, usnio sam jednu kuću, jednu baštu, bunar i sto sa velikom teglom meda na njemu. I jednu ženu, sa bebom u naručju, kraj tog stola. Lice ovalno, rupica na bradi, kosa smeđa, uvijena u pletenice, crveni džemper na njoj. Ja stojim naspram nje, onaj veliki sto sa teglom meda je između nas. Ona mi se smeši, a ja, odnekud, znam da je to moja majka i da mene-bebu drži u naručju. Želim da joj priđem, ali me strah, ne znam od čega. Ona zakorači prema meni, udari u onaj sto, tegla se prevrne, med krene da ističe... Tada se probudim.

Po izlasku iz zatvora, ocu sam prepričao ovaj san. „To je bila ona, tako je izgledala“, rekao je. Četiri godine kasnije, u oktobru 1997, posetiću selo Međa i prvi put videti kuću u kojoj sam se rodio. Bila je to kuća iz mog zatvorskog sna! Samo što na velikom baštenskom stolu, prekrivenom raznim đakonijama, kojima je želeo da me počasti vlasnik kuće u kojoj sam rođen, nije bilo tegle sa medom.

Tajnovito je moje selo. U njemu je, kad sam pošao u školu, živelo blizu hiljadu duša. Sedamnaest prezimena, svi pravoslavni. Neka prezimena veoma su retka. Hrnjez, Pikula, Njeguš, Ajkalo, Prorok. Crkve u selu nije bilo. Ali na jednom obarku, kraj rečice Točak, lišajevi i mahovina krili su ruševine džamije. Taj deo sela zove se Džamija. Postoji i „tursko groblje“. Brdo na kojoj je kuća u kojoj sam odrastao zove se Dokarino brdo. Po negdašnjem Dokar-paši, kako se pričalo. Niko u selu nije znao kada su u njemu živeli „Turci“, kako su nestali, kada je srušena džamija i ko je to učinio. U romanu *Via Romana* pokušaću da to odgonetnem književnim maštanjem lišenim dokaza.

Odrastao sam, u tom selu, u senci genocida, uz jezom natopljene priče i guslarske pesme o Pridvorici, selu na izvoru

Neretve, koje su istrebile i spalile ustaše „Turci“, na Božić, 7. januara 1942. Pridvorica u mome detinjstvu, a Jugovići u romanu *Nož*.

Odrastao sam u selu opijenom kosovskim epom i mitom. „Kosovskih mi rana“, bila je česta zakletva tih nepismenih ili polupismenih težaka, od kojih niko nikada nije ni video Kosovo.

„Dede, đe je Kosovo?“, pitao sam đeda Dušana. Nije znao, ali je znao nešto drugo: „Na Kosovu su, sine, poginuli jedan car, tri vojvode, osam paša i devet Jugovića!“

U školi ću saznati da mi je đed Dušan kazivao šifrovanu godinu Kosovske bitke, i ne znajući značenje svoje poruke. Nisam stigao da mu je protumačim. Umro je pre toga.

„Vuk je na majku“, govorili su u selu, zbog toga što sam napamet znao mnoge epske pesme i što sam, na zimskim seoskim sijelima, svake večeri, čitao jednu te istu pesmu: *Boj na Kosovu*. Moja majka je, pričali su mi, napamet znala *Gorski vijenac* i pevala je uz gusle.

„Mili Bože, čuda velikoga, kad se sleže na Kosovu vojska...“, počeo bih da čitam. „Nemoj tako“, prekinuli bi me. I čitao sam, kao da guslam: „Mi-li Bo-že, ču-da ve-li-koga...“ Muškarci bi ćutali, deca bi se povukla u ćošak, a žene bi prele. Kad Vuk Branković izdaje Lazara, zaškripale bi zubima i povikale: „Bogu platio!“ A kad ginu Obilić i Lazar, udarile bi u plač. Svake večeri.

U mome selu je postojala samo četvorogodišnja osnovna škola. U peti razred morali smo pešice u Fojnicu, dvanaest kilometara do škole i toliko od škole. Svakoga dana.

Iz sela se silazi niz kanjon, na čije su se litice, pričalo se, često pentrali đavoli i veštice. Klanac naglo izbija na drum, na „austrijsku cestu“. Prvi svoj silazak na taj drum pamtim

kao susret sa bajkom. Katranom umazani drveni stubovi ukopani u zemlju, spojeni žicama koje su zujale, vijugali su pored puta, a mi đaci, zasipani smo oblacima prašine što se podizala iza autobusa, kamiona i auta, koje smo, do tada, viđali samo na slikama.

U Fojnici, mestašcetu dosta manjem od mog sela, sve čudo do čuda. U školi dve učionice, na plafonima sijalice, veliko dvorište oko škole, stabla oraha, jabuka, krušaka i šljiva. U blizini zgrada pošte i još veća zgrada sa sjajnom tablom, na kojoj je, i ćirilicom i latinicom, pisalo: *Stanica narodne milicije*. U prodavnici, svega i svačega. Medenjaka, bombona, koromana, belog hleba koji je mirisao...

Trideset i dva đaka bila su u mom razredu. Sve Srbi i sve muškarci, osim Mirjane Milović, sestre nastavnika Stevana. U oktobru pedeset i šeste, kad su nam od kore oraha svima bili požuteli prsti, direktor škole Luka Nenadić – bolovao je od tuberkuloze, često kašljucao i belim rupcem brisao usne – prekide čas i u moj razred uvede dvojicu novih đaka. Bili su zbunjeni i uplašeni. Platnene pantalone podrhtavale su na njima. Držali su se za ruke.

„Ovo su, djeco, vaši novi drugovi“, reče direktor. „Bolest ih je spriječila da se upišu prošlog mjeseca, kad i vi, ali oni će to da nadoknade... Ovo je Tahir, a ovo je Sejdo“, predstavi ih.

Turci! – podiđe me jeza. U jednome trenu oživela je Privorica u meni, i Korićka jama, i jama Kapavica, oživela su šaputanja na sijelima u mom selu o zlodelima „Turaka-ustaša“, kao i bakina kletva: „Strijele ih nebeske raznijele!“ Do tada sam o „Turcima krvopijama“ samo slušao, ali ih nisam ni viđao ni sretao. Živi „Turci“ sada su stajali ispred mene. Obojica plavooki, mršavi, kosa im boje zrele raži.

Direktor odredi da Sejdo sedi pored Milimira Miloševića, izdajnika, jer je on jedini u razredu navijao za *Partizan*, a svi mi ostali za *Zvezdu*. Tahir sede pored mene.

Danima i danima niko od nas nije hteo da prozbori ni reč sa njima dvojicom. Na velikom odmoru, kad bismo se rastrčali po školskom dvorištu, jurcali za loptom krpenjačom ili igrali „između dvije vatre“, Tahir i Sejdo stajali bi usamljeni i odbačeni... Ubrzo, jednoga dana, ne dođoše u školu, a direktor, sav zajapuren u licu, utrča u našu učionicu.

„Ko vas je tako vaspitao? Niste đaci nego banditi... Tahir i Sejdo su se ispisali... Sutra sa vama u školu da dođu i vaši očevi!“, tresnuo je vratima kad je izašao iz učionice.

Mnogo kasnije, neprojeno puta, u mislima ću biti sa Sejdodom i Tahinom. Prekinuli smo njihovo školovanje. Šta je bilo sa njima? Bledelo je sećanje na njihova dečaćka lica, ali ne i na one platnene gospodske pantalone, koje nikada ne žuljaju.

„Sve važno što mi se dogodilo u životu, dogodilo se do dvanaeste godine“, rekao je Gabrijel Markes. Zbunjujuće, ali bolno istinito. U ovim mojim sadašnjim godinama čak olako zaboravljam i nešto što je bilo juče ili prekjuče, a priviđa mi se da smo sada, dok ovo pišem, nas pet čobana u jednoj pećinici iznad njive sa zelenim majskim žitom, sklonjeni od planinske oluje i gromova. I da Đorđe, plavokosi dečak, izlazi iz tog zaklona, trči ka žitu da istera svoje ovce iz njega. Od istovremenog bleska munje i strašne eksplozije ispadam iz pećine, ne znajući, i ne videći odmah, da je grom pogodio Đorđa i da on, kao panj, leži kraj žita!

Česte migrenozne? glavobolje, priviđanja đavola kako igraju kolo oko jedne jame bezdanke, jezu od noćnih utvara, sve sam to lakše podnosio od straha od gromova...

Sećajući se svog detinjstva, pišem i ponešto što je već napisano, a doživeli su ga, kao deca, moji književni junaci. Alija Osmanović, Čopavi Isus, Damjan Čavka, Bojan Daničić...

* * *

Otac je imao kožni novčanik, ali para u njemu retko sam viđao. Odakle? Jednom godišnje prodao bi bika i poneko jagnje. A rađala se deca. Brat Rodoljub, pa sestra Radmila, pa brat Dragan, pa sestre Tanja i Ljiljana. Kad bi suša ili grad uništili žito, otac je odlazio u Vojvodinu da bere kukuruz, ne za pare, nego za kukuruz, koji je, sa velikom mukom, dovlačio u selo da prehrani porodicu. Kukuruz u klipovima, neokrunjen, zrna mu ličila na zlato.

Moj otac je pristupio partizanima u proleće 1942. Do tada su ustanici bili zajedno, i oni koji su klicali Staljinu i Rusiji i oni koji su klicali kralju Petru. Ni posle raskola, partizani i četnici u mom selu nisu pucali jedni na druge. A išli su zajedno na ustaše. Brat moje majke bio je u četnicima. Ni posle rata među bivšim partizanima i bivšim četnicima iz mog sela nije bilo „klasnih razlika“. Nosili su se sa istim životnim nedaćama. Razdvajali su ih samo snovi. Moj otac se nadao „komunističkom raju“, a ujak povratku kralja Petra, doduše u potaji. Tek kada se, šezdesetih, preselio u varoš, u Gacko, borački partizanski staž pomogao je mom ocu da zakorači u „komunistički raj“: zaposlio se kao kurir u opštini i za šestoro dece počeo da prima dečji dodatak...

Iz sela sam u školu u Fojnici polazio u šest sati izjutra, a vraćao se oko tri posle podne. Ne kući, nego na pašnjake izvan sela da odmenim majku Daru kod ovaca i govoda. Do zalaska sunca tamo bih učio. Pismene zadatke radio sam uz lampu, u čošku sobe, na poklopcu od načava. Zimi, kad bi se

sneg od mraza stvrdnuo, do škole smo, po površici, pešačili preko brda, sa zapaljenim glavnjama, razbijajući pomrčinu i alakajući na gladne vukove.

Jedne zime, najsurovije od svih, udari grip i pokosi baku Stanu. Toga dana, kad je ona ispustila dušu, bio sam daleko od sela, ne u školi, nego u šumi, gde smo stric Novo i ja – bolovao je od padavice – oterali goveda da brste smrznute pupoljke i preostalo lišće. Molio sam ga da mi priča o životu u Banatu. „Niđe na svijetu nema onakije’ čvaraka!“, rekao je.

Surovo i teško opisivo. Ipak, ipak. Kada bi to bilo moguće, ja bih te daleke dane i godine rado ponovio.

Krajem leta, šezdesete, otac mi je kupio platnene pantalone, pamučnu košulju, zelenkastu jaknu i sjajne, one *Batine*, gumene opanke. Bližio se moj odlazak u Gacko da se upišem u gimnaziju.

Nedelja je bila kada smo otac i ja krenuli. I naš konj, da jašemo na smenu. Moj Jablan, najснаžniji i najlepší bik u srezu, kojega sam ja podizao, hranio, milovao, ljubio se sa njim, počeo je ne da riče, nego da zavija, da jauče. Prednjim nogama kopao je zemlju, poskakivao i plakao. Krupnije suze nikada nisam video.